

Priekšvārds

Šajā krājumā iekļautie raksti aplūko mūzikas norises Latvijas teritorijā 18. un 19. gadsimtā, precīzāk – līdz neatkarīgas valsts (1918) nodibināšanai. Uzmanības degpunktā ir gan mūzikas dzīves panorāma ar tās ietvaros atsevišķi izceltiem radošajiem procesiem un faktiem, gan to uztvere un atspoguļojums kritikā. Vairāki autori savos pētījumos pirmoreiz skāruši tēmas, kurām latviešu muzikoloģijā līdz šim nav bijis nepieciešamās iniciatīvas un dzinējspēka. Dažos gadījumos to tapšanu veicinājuši jauni, salīdzinoši nesen atklāti pirmavoti. Kaut arī daudzi aktualizētie jautājumi vēl tikai ievada diskusiju konkrētajā pētnieciskajā laukā un prasa padziļinātu izvērsumu nākotnē, tie aicina it kā “uzlādēt” līdz šim veiktos pētījumus, krāt zināšanas un veidot daudzslāņaināku skatījumu uz Latvijas mūzikas vēsturisko kopainu.

Krājumu ievada **Mārtiņa Boiko** raksts, kas veltīts vācu apgaismības teologam un filozofam Johanam Gotfrīdam Herderam (*Herder, 1744–1803*), šoreiz – un tas ir pirmoreiz – kā tautiskas dziedāšanas prakses dalībniekam. Raksta autors jau vairākus gadus ir iedziļinājies Herdera pētniecībā; tai veltīta viņa iepriekšējā publikācija *Mūzikas akadēmijas rakstos* (XVI, 2019), kā arī žurnālā *Forschungen zur baltischen Geschichte* (Pētījumi par Baltijas vēsturi, 16. sēj., 2021) – vadošajā periodiski iznākošajā starptautiskajā zinātniskajā izdevumā par Baltijas valstu vēsturi. Jaunākais autora pieteikums šajā tēmā, kas iekļauts patlaban lasītāja rokās nonākušajā krājumā, vērsts uz tā sauktajām “ielasdziesmām” jeb *Gassenhauer/Gassenlieder* (Johana Georga Hāmaņa/Johana Gotfrīda Herdera atšķirīgi lietoti termini), kas atklāj Herderu kā mūzikas praktiķi viņa Rīgas dzīves periodā (1764–1769) un paver jaunas perspektīvas Herdera koptās tautasdziesmas idejas izpratnē.

Latvijas Nacionālās bibliotēkas bibliogrāfe **Eridana Žiba** savā rakstā aktualizē 1782. gadā dibinātā Rīgas Pilsētas (vācu) teātra nošu krājumu. Tas ir unikāls muzikālā teātra un sakrālo skaņdarbu mantojums, par kura esamību kļuva zināms 20. gadsimta 90. gadu sākumā. Tā vērtība ir neaizstājama, jo sniedz iespēju iepazīties ar reāliem vēsturisko uzvedumu materiāliem, kas ietver gan diriģentu partitūras, gan orķestra un vokālās partijas, gan libretus, sufljeru burtnīcas un virkni citu ar izrādēm saistītu avotu. Raksta autore piedalījies krājuma katalogizācijā (2019–2020), un šajā procesā sistematizētās ziņas, veidotie bibliogrāfiskie apraksti, kā arī apzinātais vizuālais materiāls veido būtisku piedāvātā raksta saturu.

Kā pētījums jau ar analītisku skatu pašā Rīgas Pilsētas teātra vēsturisko uzvedumu materiālā izstrādāts jaunais **Lolitas Fūrmanes** raksts. Tas veltīts kvodlibeta (*quodlibet*) fenomenam muzikālajā teātrī, kas plašāk saistīts ar 18. gadsimtā dzimušo un pēdējos gados starptautiskajā pētniecībā aktualizēto *pasticcio* praksi – svarīgu Jauno laiku mūzikas mobilitātes iezīmi. Rakstā tuvāk aplūkoti trīs iestudējumi Rīgas Pilsētas teātrī, kas pārstāv Napoleona un īpaši pēcnapoleona laikā vācu zemēs strauji uzplaukušos vodeviļas un farsa žanrus. Ilgu laiku šie žanri zinātnieku vidū tika uzskatīti par mākslinieciskā ziņā “nenopietniem”. Tomēr tie interesantā veidā izgaismo muzikālo teātri kā sava laika mediju.

Vācu mūzikas kritikas ieguldījumam Latvijā veltīts jaunākais ilggadīgas šīs tēmas pētnieces **Baibas Jaunslavietes** raksts. Šoreiz autore uzmanība pievērsta tādiem 19. gadsimta trešajā ceturksnī Eiropas kultūrtelpā būtiskiem jēdzieniem kā “nākotnes mūzika” (*Zukunftsmusik*) un modernā mūzika – īpaši tā dēvētās jaunvācu skolas kontekstā, kas ietvēra sevī Lista un Vāgnera mūzikas piekritējus. Raksta autore pievērsusi uzmanību tam, kā Rīgā tika uztverti šie laikmetīgās mūzikas strāvotāji, un raksturojusi arī recenzentu skatījumu uz Eiropas mūzikas tendenču atspoguļojumu vietējo komponistu daiļradē. Tādējādi raksts rosina meklēt atbildes uz jautājumiem: kas tālaika muzikālajai Rīgai bija galvenās estētiskās vērtības un kas savukārt tika uztverts neviennozīmīgi? Autore arī izvirza domu, ka Rīgas preses diezgan lielā vienotība uzskatos (atšķirībā, piemēram, no Vācijas) varētu būt saistīta ar vācbaltiešu kopienas vēlmi “solidarizēties”, ņemot vērā, ka tās kultūra 19. gadsimta otrajā pusē sāka zaudēt savu monopolstāvokli.

Divi noslēdzošie raksti šajā krājumā veltīti mūzikas dzīves notikumiem ārpus Rīgas. Tie iezīmē visai atšķirīgus kultūras procesus, kas saistīti ar dažādo Latvijas novadu politisko vēsturi. Tomēr šāds pētniecības virziens palīdz veidot priekšstatu par mūzikas norisēm mūsdienu Latvijas teritorijā pirms neatkarīgas valsts nodibināšanas.

Zanes Prēdeles raksts, atsaucoties uz IV Vispārīgo latviešu Dziesmu un Mūzikas svētku vēsturi, pievēršas Jelgavai. Kādreiz spožā Kurzemes un Zemgales hercogistes galvaspilsēta 19. gadsimtā līdzās vācu *Mitau* apceptēja latviskajos izdevumos *Jelgavas* nosaukumu. Autore darbs šīs nozīmīgās Kurzemes pilsētas mūzikas dzīves izpētē ir vēl procesā, tomēr patlaban rakstā izvirzītie konkrēto svētku nacionālā nozīmīguma aspekti ļauj pietuvoties niansētākai pētniecībai Jelgavas kā Latvijas mūzikas vēsturei ļoti svarīga kultūras centra iepazīšanā.

Savukārt **Jāņa Kudiņa** raksta uzmanības centrā ir mūzikas dzīves procesi kādreizējā Dinaburgā/Dvinskā (tagad Daugavpils) – vienā no 19. gadsimta otrajā pusē un 20. gadsimta sākumā savdabīgākajām Latvijas pilsētām ar savos pamatos krievu valodā sakņotu kultūras telpu. Autors pievērsis uzmanību tieši pilsoniskajai mūzikas dzīvei, īpaši tiem faktiem, kas saistīti ar teātra nodibināšanu Dinaburgā un pilsētas koncertdzīvi, kā arī vietējo muzikāliju tirgu un mūzikas izglītības iespējām.

Visi raksti izstrādāti Latvijas Zinātnes padomes administrētās Valsts pētījumu programmas “Latvijas kultūra – resurss valsts attīstībai” (2020–2022) ietvaros ar projekta CARD (“Kultūras kapitāls kā resurss Latvijas ilgtspējīgai attīstībai”/CARD; Nr. VPP-KM-LKRVA-2020/1-0003) finansiālu atbalstu.

Lolita Fūrmane,
krājuma sastādītāja

Preface

The articles included in this issue tackle music processes in the territory of Latvia in the 18th and 19th centuries, namely, until the proclamation of the independent state in 1918. The attention is focused both on the panorama of music life emphasizing several particular creative processes and facts, as well as their reception and critical reflections. Some of the authors in their research have approached unprecedented subjects that have been overlooked or underestimated in Latvian musicology until now. In some cases, the driving force was new or recent discoveries in terms of the availability of original sources. Although many of the questions brought to light only start the discussion in the research field and will require more in-depth extensions in the future, they somehow invite us to “recharge” the previous research in the field, to accumulate the knowledge and to provide diverse perspectives related to the historical background of the music in Latvia.

The article by **Mārtiņš Boiko** opens the issue with research dedicated to Johann Gottfried Herder (1744–1803), German theologian and philosopher of the Enlightenment, this time – and for the first time ever – as the participant of the singing practice of the street songs. The author continues his ongoing research of Herder presented in his recent publications in the previous issue of *Mūzikas akadēmijas raksti* (Vol. XVI, 2019) as well as in the yearbook *Forschungen zur baltischen Geschichte* (Vol. 16, 2021) – the leading periodical on Baltic history. The newest article uncovers so-called “street songs” or *Gassenhauer/Gassenlieder* (two equivalent terms used by Johann Georg Hamann/Johann Gottfried Herder) showing Herder as music practitioner during his stay in Riga (1764–1769) and opens new perspectives in the understanding of Herder’s idea of folksong.

In her article, **Eridana Žiba**, the bibliographer of the Latvian National Library, uncovers the stock of scores from the Riga City (German) Theatre founded in 1782 (*Rigaer Stadttheater*). It presents a unique heritage of musical theatre and sacred music, which was discovered only in the beginning of the 1990s. Its uniqueness provides the opportunity to work with real materials of historical productions including conductor scores, orchestra and vocal parts, librettos, prompter books and other sources related to the in-theatre processes. The author herself has participated in the catalogization of this stock (2019–2020), and the information, bibliographic descriptions and visual materials found in this process form a significant aspect of the contents of the article.

Search with an analytical perspective in terms of material from the historical productions of the Riga City Theatre follows in the article by **Lolita Fūrmane**. It tackles the phenomenon of quodlibet in musical theatre in a wider sense, touching on the practice of *pasticcio* born in the 18th century that has lately returned to the spotlight of international academic research as an important feature of music mobility of the Modern Age. The article analyzes three productions from the Riga City Theatre that represent vaudeville and farce as widely spreading genres in the Germanic lands in the Napoleonic and post-Napoleonic period. For a long time, these genres were underestimated as being “not serious”. Nevertheless, they add an interesting point of view to musical theatre as a medium of its time.

The article by **Baiba Jaunslaviete**, a distinguished expert of German music criticism, analyzes the contribution of German music criticism in Latvia. This time, the author focuses on such important keywords of the third quarter of the 19th century European cultural space as *Zukunftsmusik* (“music of the future”) and modern music in the context of the so-called New German School that included the followers of Liszt and Wagner. The author pays attention to the reception of these contemporary music phenomena in Riga as well as to the reviews of the critics regarding the reflections of European music trends in the works of local composers. Thus, the article invites the reader to look for the answer to the question of what the main aesthetic values in the musical Riga of the time were and the ambiguities of their reception. Additionally, the author presents the idea that the united opinion of the Riga German press (in contradistinction to Germany) could be related to the willingness to consolidate the Baltic-German community – considering the fact that the Baltic-Germans had loosened their monopoly over culture in the second half of the 19th century.

The two concluding articles of this compendium are dedicated to the musical life outside the capital. They emphasized two absolutely separate cultural processes related to the political history of two different regions of Latvia. This perspective helps to uncover the diversity of musical life history in the territory of Latvia before the proclamation of the independent state.

The article by **Zane Prēdele** refers to the history of the IV Nationwide Song and Music festival and turns to Jelgava. This former capital of the Duchy of Courland and Semigallia boosting in splendor in the 19th century along with German *Mitau* – accepted the name of *Jelgava* in Latvian sources. The work of the author in the research of this important Courland music city is still in progress, however, the aspects of national importance of this particular festival tackled in this article allow us to come closer to the more detailed research of Jelgava as an important cultural centre for music history in Latvia.

Finally, the article by **Jānis Kudiņš** focuses on music life in the former city of Dinaburg/Dvinsk (historically *Dünaburg/Dvinsk*, currently Daugavpils) – one of the most peculiar cities of Latvia in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century due to being rooted in Russian language and cultural space. The author has paid particular attention to civic music life and facts related to the first theatre founded in Dinaburg. The concert life of the city as well as the local market of musicalia and musical education are also addressed.

All articles have been developed within the framework of the National Research Program *Latvian Culture – a Resource for the Development of the Country* (2020–2022) administrated by the Latvian Scientific Council and financially supported by the project CARD (*Culture Capital as a Resource for Sustainable Development of Latvia*/CARD; Nr. VPP-KM-LKRVA-2020/1-0003).

Lolita Fūrmane,
Scientific Editor